

בית הדין הארצי לעבודה

עבל000176/99		
---------------------	--	--

המערער

גרץ דניאל

-

המשיב

המוסד לביטוח לאומי

**בפני: סגנית הנשיא אלישבע ברק, השופט יגאל פליטמן, השופט רם כהן
נציג עובדים דב פרנקל, נציג מעבידים משה אורן**

ב"כ המערער: עו"ד דוד שלי

ב"כ המשיב: עו"ד חיה שחר

פסק דין

-

השופט ר' כהן

-

רקע:

1. **מר דניאל גרץ** ("המערער") יליד 1936, החל בשנת 1992, בהיותו בן 59 שנים (בגיל מבוגר יחסית), לעסוק בהדרכת קבוצות תיירים.

בתחילת חודש מרס 1995, נתבקש הוא לתכנן מסלול ולקבוע תוכנית ביקורים לקבוצה של תיירים צעירים שהיתה אמורה להגיע מגרמניה לתיור בישראל ("הקבוצה").
ביום 05.04.95, בשעה 02:00 לפנות בוקר, הקביל המערער את פני הקבוצה בעת הגעתה לנמל התעופה בן גוריון, ומאז – יום אחרי יום – ערך להם סיורים, טיולים וביקורים בארץ ("הסיורים") וליווה אותם עד אשר ביום 11.04.95, יום שלישי בשבוע ("יום האירוע"), במהלך סיור עם אחד מחברי הקבוצה, בעיר העתיקה בירושלים, התמוטט, הועבר על ידי מגן דוד אדום לבית חולים, שם אובחן כי לקה באוטם חריף נרחב של שריר הלב ("האירוע הלבבי").

2. **המוסד לביטוח לאומי** ("המשיב") דחה את תביעת המערער להכיר באירוע הלבבי שפקד אותו ביום האירוע כתאונה בעבודה כמשמעותה בחוק.

לכן הגיש המערער תביעה לבית הדין האזורי לעבודה, בחיפה.

3. בית הדין האזורי (**כב' השופטת נ. וימן** ונציגי הציבור ה"ה, **מר מרדכי עבאדי** ו**מר נפתלי אליצור**), לאחר שניתח בצורה בהירה, את כל הראיות שהיו בפניו, קבע את העובדות שהוכחו בפניו ודחה את התביעה אף מבלי למנות מומחה-יועץ רפואי (ראו להלן סעיף 7 לפסק דין זה).

4. או אז הגיש המערער ערעור זה.

5. בדיון שנתקיים בפנינו, ביום 17.01.02, קבענו כך:

פסק דין

- ”
1. הענין מוחזר לבית הדין האזורי על מנת שימנה מומחה יועץ רפואי.
 2. מינוי המומחה יעשה על בסיס העובדות שנקבעו על ידי בית הדין האזורי.
 3. בית הדין יפנה למומחה את השאלות המקובלות במקרה כגון זה.
 4. נימוקים ינתנו בנפרד.”

להלן, איפוא, נפרט נימוקינו :-

ב. העובדות:

6. אלה העובדות אשר קבען בית הדין האזורי:

”

(1) התובע, יליד 1936, עבד כמורה במשך שנים רבות והתקדם לתפקידי ניהול בסמינר בנהלל, עד שנאלץ לפרוש, פרישה מוקדמת לגימלאות, משנסגר הסמינר בשנת 1988 ולאחר מכן המשיך ללמד, במשרה חלקית של 4 שעות שבועיות בלבד, במכללת "אוהלו", בעמק הירדן.

(2) בשנת 1988 למד התובע בקורס למורי דרך ומשסיים את הקורס קיבל הסמכה להדרכת תיירים מגרמניה.

עולה מעדות התובע כי היה לו עניין מיוחד להדריך קבוצות תיירים מגרמניה, כדבריו (בעמ' 12): "אני בעצמי יליד גרמניה, הייתי בשואה, גרתי אצל משפחה נוצרית ויש לי הרבה מה להגיד להם ואני מנצל הזדמנויות כאלה. אני לא בורח מהגרמנים, אני מחפש את הדו-שיח איתם..."

(3) הכניסה לענף התיירות ובמיוחד הדרכת תיירים מגרמניה, לא היתה קלה לתובע, עקב התחרות בענף, אשר לדברי התובע "היא חזקה מאוד וקשה מאוד להשתלב במערכת, במיוחד לא בגיל שלי". כדי לעבוד כמדריך תיירים, בדרך כלל מתקבל המדריך כעובד שכיר של חברת נסיעות, שהיא היוזמת והמטפלת בהבאת קבוצות התיירים לארץ, וממנה מדריך מטעמה, לכל קבוצת תיירים.

שכרו של המדריך נקבע על פי מספר ימי הדרכה שהוא מבצע בפועל (במקרה של התובע – 100 דולר ליום), והוא תלוי במספר הקבוצות שהוא מקבל, כדבריו:

"ברור שככל שקיבלתי קבוצות, כן גדלה הכנסתי. מספר הקבוצות שקיבלתי תלוי כמובן במספר התיירים שנכנסים לארץ, אך היה תלוי גם במידת הצלחתי עם הקבוצה".

הצלחת המדריך נמדדת מחדש בכל טיול, עם כל קבוצת תיירים. כדי "לשרוד" ולהצליח כמדריך תיירים ולבסס את מעמדו במשרד הנסיעות, היינו כדי לעמוד בתחרות הקשה בענף, נבחנת הצלחתו של המדריך משני היבטים, לעיתים מנוגדים זה לזה: מחד גיסא, עושה המדריך ככל יכולתו כדי לשאת חן בעיני התיירים, המשתתפים בטיול, ולשם כך הוא טרוד לא רק בתכנון הטיול, בהדרכה מקצועית, בתיאום הנסיעות, הביקורים, בתי המלון, שעות הביילוי החופשיות וכיוצא ב פעילויות הקשורות בטיול, אלא גם בעניינים אישיים של המטיילים עצמם, הפונים אליו, בכל בעיה שמתעוררת במהלך הטיול. מאידך גיסא, עושה המדריך למען משרד הנסיעות ושומר על האינטרסים שלו, כפי שהסביר העד שביט בתצהירו:

"מעמדו של המדריך בין הקבוצה למשרד הוא עדין ביותר. מצד אחד, התייר רואה בו אחראי לכל, הוא הנציג של המשרד ולעיתים אף של המדינה. כל הטרוניות והתלונות מופנות אליו. מצד שני, המשרד דורש ממנו נאמנות כלפיו ואינו רואה בעין יפה ביקורת".

התובע והעד גבריאלי שביט הרחיבו בעדותם בתאור עבודתו של מורה דרך, מדריך תיירים, הכרוכה, לדבריהם תמיד, בעבודה פיזית, התרוצצות, סידורים, עבודה "מסביב לשעון", ביום ובלילה, עבודת ארגון, תכנון, תאום, קביעת תכנית טיולים וביקורים שינויים של הרגע האחרון הנדרשים לעיתים קרובות, תשומת לב לפרטים, לדרישות התיירים ולדרישות המשרד, הקפדה על עמידה בלוח זמנים, פיקוח על המטיילים. כל אלה, דורשים ממדריך הקבוצה מאמץ פיזי, ובמיוחד מתח ולחץ נפשי, שהם, לדברי העדים, מנת חלקו של כל מדריך תיירים.

בין השאר, ציינו העדים, את המתיחות הנוצרת לעיתים קרובות בין המדריך לבין ראש הקבוצה, את המאמץ לשמור על סבר פנים ואדיבות כלפי התיירים, גם כשהם אינם מציינים להוראות המדריך ועלולים לשבש את כל הטיול, כגון במקרה של איחורים, המשבשים את לוח הזמנים.

העד גבריאלי שביט התייחס בעדותו גם למיוחד שבקבוצות תיירים מגרמניה, שאז נקלע המדריך, מידי פעם, לסערת רגשות, על רקע ביקורים באתרי הזכרון לשואה ולגבורה, שם קורה שהתיירים הגרמניים מעירים הערות מרגיזות והמדריך נדרש לאיפוק רב, כדבריו: "על אף הזעם הרב שהערות אלה מעוררות בי, אני חייב לשמור על איפוק ולענות באדיבות".

(4) התובע, שהתחיל לעבוד כמדריך תיירים בגיל מבוגר, יחסית, חרד לעתידו המקצועי וחשש מהתחרות, כדבריו: "יש תחרות חזקה מאוד בענף המדריכים. מדריך שאינו מצליח או שאינו נושא חן בעיני הקבוצה, עלול שלא לקבל יותר קבוצות להדרכה".

(5) בשנת 1992 החל התובע לעסוק בהדרכת קבוצות תיירים. באותה שנה הוא הדריך קבוצה אחת וגם בשנת 1993, משהחל לעבוד בחברת "שר-אל טורס", הוא הדריך קבוצה אחת בלבד. לדבריו, בכל אחת מהקבוצות מדובר בכ-12 ימי עבודה. בשנת 1994, במסגרת שר-אל הוא הדריך 5 קבוצות תיירים, משמע שעד לארועים שהתרחשו בתקופה הרלבנטית לתביעה, לקראת הביקור של קבוצת התיירים מגרמניה ובמהלך הביקור, באפריל 1995, צבר התובע נסיון בהכנת טיולים ובהדרכת קבוצות תיירים, כדבריו: "בודאי שרכשתי איזה שהוא נסיון", אף כי מדובר בסך הכל בהדרכת 7 קבוצות, במרווחי זמן, במשך כשנתיים וחצי.

(6) השתלשלות הארועים הקשורים בביקור קבוצת התיירים מגרמניה, באפריל

1995, גרמה לתובע מתח נפשי רב, במשך למעלה מחודש ימים, כדבריו: "כל העסק התחיל ברגל שמאל".

נביא להלן חלק ממכלול הארועים שתאר התובע בתצהירו, שתחילתם בתכנון הביקור וסופם באשפוז התובע, שלקה באוטם שריר הלב:

(א) הבעיות החלו, לדברי התובע, עוד בטרם הגיעה הקבוצה לארץ. תכנית הביקור הכוללת את האתרים בהם תבקר הקבוצה, כפי שנשלחה לתובע בפקס ב-1.3.95, לא היתה מגובשת. שלא כמקובל, התכנית לא היתה מפורטת, לא כללה לוח זמנים וחלוקה לימים, לא תוכנן מסלול מפורט ולא נעשה תאום מראש באתרי הביקור השונים.

התובע נאלץ, איפוא, בלחץ של זמן, לתכנן את המסלול ולקבוע בעצמו את תכנית הביקורים.

(ב) ביום 5.3.95 שלח התובע את התכנית המפורטת שהכין, שכללה אתרי ביקור נוספים, מעבר לאלה שצויינו בתכנית המקורית.

בדיעבד התברר כי התכנית לא היתה מוצלחת, משכלל בה התובע אתרים שהיו סגורים במועד שתיכנן לביקור. לא רק זאת שלדברי התובע "הדבר גרם לי, מאוחר יותר לאי נעימות גדולה", אלא אף זאת שעוד לפני שהגיעה הקבוצה מגרמניה, נכנס התובע ללחץ נפשי, כדבריו "נלחצתי מהמטלה", משעשה מאמצים לגבש תכנית טובה, כדי להבטיח שהטיול יהיה מוצלח, כדבריו: "קיוויתי שלא יהיו בעיות. רציתי מאוד לעבוד עם הקבוצות הגרמניות וחששתי מפני כישלון בשלב הראשון".

התובע ראה חשיבות מיוחדת בהצלחת הביקור, שאורגן על ידי חברת התיירות הגרמנית "נויאס-לבן", אשר, כפי שהסביר בתצהירו: "היא חברה גדולה ויכולה לספק לי תעסוקה רבה בעתיד. חשוב היה לי לא "לפשל" איתה".

בסופו של דבר, הצליח התובע לסיים את התכנית ולהעבירה למשרד הנסיעות "שר-אל" ששלח את התכנית לחברה הגרמנית.

(ג) תקלה נוספת ארעה במועד הגעת הקבוצה ארצה. במקום להגיע ביום 4.4.95, בשעה 21.45, כפי שתוכנן, קיבל התובע הודעה מחברת "שר-אל", כי הטיסה תתאחר ותגיע רק בחצות.

התובע הגיע לשדה התעופה, כדי לקבל את פני הקבוצה, סמוך לשעה 23.00. אלא, שהטיסה לא הגיעה בחצות, אלא רק ב-2.00 לפנות בוקר, ב-5.4.95.

כל הלילה הסתובב התובע בשדה התעופה, עייף וחסר מנוחה.

(ד) השיבושים בתכנית הביקורים החלו, איפוא, עוד בטרם החל הביקור. ברי כי התכנית המקורית, ללון בליל 4.4.95 בקיבוץ "אלומות" ולצאת למחרת בבוקר בשעה 8.30 לטיול, לפי מסלול הביקורים שתוכנן, לא היתה ניתנת לביצוע.

(ה) בנסיעה משדה התעופה, בדרך לקיבוץ, טעה הנהג בדרך והגיע לאזור שלא היה מוכר לתובע, קרוב לשטחים. התובע נקלע למצוקה, כפי שתאר בתצהירו:

"נתפסתי לחרדה וחששתי לבטחונם האישי של המטיילים. הסתובבנו בשטח זמן מה ולפעמים באותו מסלול. המטיילים הבחינו בכך שאנו לא נוסעים בכיוון מוגדר והם שאלו אותי מה קורה... הייתי עייף מאוד ומתוח מאוד. חרדתי כל הזמן שמא הקבוצה תתלונן".

- (ו) בסביבות שעה 6.00 בבוקר הגיעה הקבוצה לקיבוץ "אלומות". חלוקת האנשים לחדרים, שהיו פזורים על פני שטח גדול, נעשתה בעצלתיים והיתה קשה לתובע. הוא ליווה את המטיילים לחדריהם, כשכל מטייל נשא בידיו את מזוודותיו והכל התנהל בכבודות ובאיטיות.
- (ז) התובע, שכבר היה תשוש מעייפות, לא הצליח לנוח ולהרגע, גם כאשר הגיע לחדרו. לדבריו, החדר היה עלוב ולא נוח, בתהליך של צביעה ושיפוץ. מלבד מיטה ושולחן קטן לא היו בו רהיטים, גם לא ארון לאכסון הבגדים.
- בקושי הצליח התובע להרדם וישן, לדבריו "שעתיים טרופות".
- (ח) גם בלילות הבאים, בקושי הצליח התובע לנוח, משנאלץ לישון באותם תנאים, בחדר לא נוח. בתנאים אלה, הוא גם התקשה, מידי ערב, לתכנן את הטיול ליום המחרת. בשל לוח הזמנים הדחוס, הוא בקושי אכל, כדבריו: "היה לי יום דחוס מאוד. לא הספקתי לאכול צהריים והסתפקתי במנת פלאפל".
- (ט) בסוף היום השני לטיול, ישבו התובע וראש הקבוצה ודנו בתכנון המסלול למחרת היום, ברמת הגולן. למען הטיול באתרים ברמת הגולן, שהוסף לתכנית ביזמתו, וויתר התובע על יום חופשי, שיכול היה לנצל למנוחה.
- בתום הטיול ברמת הגולן, שהיה ארוך ומייגע, שוב נדדה שנתו של התובע, משסבל מתנאי המגורים הקשים, ריח הצבע והשיפוץ.
- למחרת בבוקר, הוא קם, כדבריו "מוקדם ועייף מאוד" ויצא עם הקבוצה לטיול שמלכתחילה תוכנן להיות במסלול ארוך וקשה: עלייה להר תבור, מעיין חרוד, רחצה בסחנה, ביקור ביריחו ומשם, דרך וודי קלט, תצפית על מנזר סנט ג'ורג' ונסיעה לירושלים.
- (י) בתום הטיול, משהתברר כי לא ניתן להכנס לאכסניה לפני צאת השבת, נאלץ התובע להאריך את הטיול והוסיף גם ביקור ב"גן הקבר" בירושלים.
- בצאת השבת, בהגיעם לאכסניה, החדרים לא היו פנויים והקבוצה נאלצה להמתין כשעתיים בלובי קטן, בישיבה צפופה ולא נוחה. גם שם נגרמו לתובע התרגוזות ועגמת נפש, בנוסף למאמץ הפיזי שהיה כרוך בטיול הקשה ובהמתנה המתישה, כפי שתאר התובע בתצהירו:
- "הייתי מאוד עייף. נוסף על כל זה הייתי צריך לגרור את המזוודה שלי בעצמי, שלוש קומות, כי לא היתה מעלית. המזוודה שלי היתה כבדה מאוד... בחדרים לא היו מזרונים והמטיילים צריכים לקחת בעצמם את המזרונים לחדרים. המחזה לא היה נעים והרגשתי ממש בושה ועייפות כבדה מאוד".
- (יא) גם למחרת, ביום ראשון, נמשכו התקלות. על פי התכנית, הגיע התובע עם הקבוצה לאתרים דתיים שהתברר כי הם סגורים בימי ראשון, דבר שהתובע צריך היה לדעת מראש ועל כן הוא חש, כדבריו "מאוד לא נוח ומאוד לא נעים".
- כדי "לפייס" את המטיילים, שתגובתם נראתה לתובע כהבעת תרעומת נגדו, הוא הבטיח לחברי הקבוצה כי למחרת היום, בנוסף למקומות שתוכננו, הוא ישלב גם ביקורים באתרים שהיו סגורים ביום ראשון.
- (יב) ביום שני, 10.04.95, טייל התובע עם הקבוצה בירושלים, בעיר העתיקה. הטיול הרגלי היה ארוך ונמשך שעות ארוכות. התובע התקשה לעמוד יום שלם בקצב ההליכה של המטיילים הצעירים, כדבריו:

"... הקבוצה היתה מורכבת מצעירים מאוד בגילם, בכושר גופני מעולה, ואני נאלצתי לעמוד בקצב שלהם ולא היה לי נעים לנוח מידי פעם, כדי לא "לגזול" מזמנם. לכן, בסיום אותו יום, כמו בכל יום, הייתי רצוף".

(יג) אין מחלוקת כי השתשלות הארועים, במשך כל התקופה הנ"ל, עד ליום שלישי 11.4.95, היתה, לגבי התובע, כרוכה במאמץ גופני ובמתח נפשי רב, כפי שהגדיר זאת בסעיף 19 לתצהירו:

"סך הכל עבדתי ברציפות, כמה ימים, במתח רב, שעות רבות, עד מאוחר בלילה, הרבה מעבר לרגיל. בלילות ישנתי מעט ולא טוב, כי לא היו תנאי לינה נוחים".

(יד) יום שלישי, 11.4.95, על פי התכנית אמור היה להיות יום חופשי. התובע ציפה בכליון עיניים ליום זה, משקיווה לנוח ולהרגע, כפי שתאר בתצהירו:

"תכננתי לנוח היטב באותו יום, לאחר המאמץ הרצוף שעשיתי זה מספר ימים, מאמץ פיזי ונפשי. הציפיה ליום החופשי והידיעה שביום השלישי הקרוב יהיה לי יום פנוי למנוחה לעצמי, היא שדירבנה אותי בימים שלפני כן, להתאמץ ולהשתדל כדי להצליח, על אף לילות השינה הקשים והמועטים שעברו עלי".

אלא, שגם הפעם, לא יצאה התכנית אל הפועל. התובע, שחש כי המטיילים מאוכזבים ממנו, וניסה בכל מאודו למצוא חן בעיניהם, החליט, ביוזמתו, לוותר על היום החופשי ולהציע לקבוצה לבקר עימו במוזיאון המצודה בחומות העיר העתיקה, מהנימוקים שפירט בעדותו:

"בשל התקלות הרבות שארעו במהלך הטיול, אשר מנקודת מבטם של המטיילים ניתן היה לייחסן לחוסר נסיוני ושליטתי, החלטתי לפצותם על חשבוני ולהציע להם להדריך אותם ביום שלישי, בהתנדבות, ולבקר יחד במוזיאון המצודה".

ביום שני, בסוף היום, הוא כינס את הקבוצה והציע להם לצאת איתו למחרת, בשעה 9.30, לביקור במוזיאון המצודה. לדבריו: "על אף להיטותי למצוא חן בעיניהם רציתי בכל זאת לנוח קצת ולישון כמה שעות, לאחר הימים המטורפים שעברו עלי ולכן הצעתי שעה מאוחרת יותר מהמקובל".

חלק מהמטיילים אמרו מיד כי הם רוצים לצאת בבוקר, לפני 9.30. גם הפעם, חש התובע חוסר ביטחון, כדבריו: "חששתי שהם לא נותנים בי אמון, אבל לא רציתי ללחוץ עליהם שיצטרפו ותאמתי אתם להפגש ב10 - בבוקר בכניסה למוזיאון, במגדל דוד".

(טו) בשעה 9.30 בבוקר, בשעה שנקבעה ליציאה מהאכסניה, התאכזב התובע מאוד, משהופיע רק מטייל אחד. התובע נפגע מאוד ונעלב וחש גם הרגשה פיזית רעה, שהלכה והחמירה, כפי שתאר בסעיף 20 לתצהירו:

"הדבר הלחיץ אותי. חששתי שהקבוצה התאכזבה ממני והחליטה לוותר על שירותי ולהסתדר לבד, בלי הדרכה שלי. הרגשתי רע מאוד. המטייל הבודד, שהגיע, ניסה להרגיע אותי ואמר לי שהאחרים יצאו מוקדם לעיר העתיקה והם יחכו לי בכניסה למצודה... ההסבר שלו לא הניח את דעתי וחששותי דווקא התגברו.

התחלנו ללכת לכיוון המצודה. הרגשתי הרעה התגברה. לא יכולתי ללכת וחיפשתי איזו אבן לשבת עליה כדי לנוח. נחתי מעט. המטייל נשאר על ידי ואח"כ קמתי והמשכתי ללכת, עד לשער יפו, כחמש מאות מטר נוספים, ושם התמוטטתי".

(7) משהתמוטט התובע, בדרכו למצודה, הוא הועבר במונית לאכסניה, בליווי המטייל שהצטרף אליו, וכעבור שעה, הועבר משם, במונית, למד"א. לאחר שבוצעה לו בדיקת א.ק.ג, הועבר התובע באמבולנס לבית חולים "ביקור חולים", שם אובחן כי לקה באוטם חריף נרחב של שריר הלב.

(9) בגליון "דברי ימי החולה", בתיק בית החולים נרשמה האנמנזה, כדלקמן:

"בן 59, יליד ברלין, מזה 44 שנים בארץ, נשוי ואב לארבעה, מורה רך, תושב טבעון... היום ב- 09:00 נתקף, תוך כדי הליכה, בכאב לוחץ בקדמת החזה, ללא קוצר נשימה, בחילה או הזעה..."

גם בסיכום המחלה נרשמה אנמנזה שמסר התובע בבית החולים, לרבות העובדה שהכאבים הלוחצים בקדמת החזה הופיעו "תוך כדי סיור בירושלים".

באנמנזה שמסר בבית החולים, לא סיפר, איפוא, התובע על מאמץ פיזי, או מתח נפשי בלתי רגיל, שהיו לו סמוך להופעת האוטם, הגם שמסר אנמנזה מפורטת מאוד".

ג. מסקנת בית הדין האזורי:

7. קובע בית הדין האזורי:

"על פי מבחן ה"אירוע החריג – המאמץ הבלתי רגיל" שנקבע בסוגיה המשפטית של אוטם שרירי הלב כתאונת עבודה (ראה דב"ע מו/138/0 דן יצחק נ. המוסד לביטוח לאומי, פד"ע י"ח 315 ופסיקה עניפה של בית הדין הארצי שבאה בעקבותיו), הרי רק אם הוכיח התובע כי ארע בעבודתו ארוע יוצא דופן, חריג מבחינת המאמץ הגופני או הנפשי, ביום הופעת האוטם או בסמוך לכך, יכול וייקבע כי האוטם נגרם כתוצאה של "תאונת עבודה".

בעניינו של התובע, הרקע להופעת האוטם והתופעות בגינן אושפז התובע ביום 11.4.95, לא היה "ארוע חריג", אלא שרשרת של ארועים, של מאמצים פיזיים, של עייפות, תקלות, "קלקולים" שגרמו למתח נפשי, שנמשכו לאורך תקופה ממושכת, החל ממועד קבלת הפקס של תכנית הטיול, דרך תכנון הטיול ובמיוחד במשך השבוע, במהלך ביקור הקבוצה בארץ".

לכן דחה בית הדין האזורי את תביעתו של המערער, בקובעו:

"משלא הוכח כי ביום הופעת האוטם או בסמוך לו ארע לתובע (המערער) "ארוע חריג" מבחינת המתח הנפשי או המאמץ הפיזי – נשמט הבסיס לתביעה להכיר באוטם כתוצאה של תאונת עבודה" (סעיף 10 לפסק הדין) ("פסק הדין").

7. טענות הצדדים:

8. טוען ב"כ המערער:

האירוע כמתואר בסעיף 4 (6) (טו) לפסק הדין הינו אירוע תאונתי. די בכך כדי לקבוע שלמערער אירע אירוע חריג בעבודתו. לחילופין, מסכת האירועים שנמשכה מעת הגעת הקבוצה בבוקר 05.04.99 ועד הצבעת אי אמון בצורת אי הופעה למפגש ולסיור שנקבע ליום 11.04.95 ("יום האירוע") מהווה את האירוע החריג בעבודתו של המערער.

עוד טוען ב"כ המערער כי הוא היה "מדריך תיירים רק בתואר". למעשה הוא היה מורה בגמלאות, רוב זמנו ישב בבית, באפס מעשה, כאשר פתאום נקרא להדריך קבוצה של צעירים אתלטיים, הצעירים ממנו בהרבה, בתנאים ספרטניים: במשך 6 ימים ולילות רצופים, היה שרוי במאמץ גופני ונפשי שהגיע לשיאו באותו בוקר בו לקה בהתקף לב.

לענין הטענה, שהוזכרה בפסק הדין של בית הדין האזורי, לפיה המערער לא מסר את פרטי האירוע בבית החולים טוען ב"כ המערער שידוע שבני אדם שלקו בהתקפי לב **והוכרו כנפגעים**, לא תארו בבית החולים את מסכת האירועים שקדמה להתקף הלב.

9. מנגד מעלה, תחילה, ב"כ המשיב תמיהה כיצד זה שאותם אירועים חריגים והנסיבות החריגות שליוו את המערער בלוחות את הקבוצה **"נמוגו כלא היו בשלב הקריטי של מסירת הפרטים הרבים פרטי האנמנזה בבית החולים"**.

בהמשך מצביע הוא על התביעה שהגיש המערער למשיב ומפנה לתצהיריו בפני בית הדין האזורי, שם לא הדגיש הוא את מפח הנפש שאירע לו ביום האירוע ולפיכך, הן מהטעם שלא הוכח אירוע חריג ביום האירוע ותוך הפנייה להלכה בדבר מתח מתמשך שאינו מוכר כגורם לאירוע לבבי – טוען הוא שאין לדעתו מקום להתערב בממצאיו של בית הדין האזורי.

לכן מבקש הוא לדחות את הערעור.

ה. השאלות שבמחלוקת:

10. ההכרעה בערעור זה, מחייבת תשובה לשתי השאלות הבאות:

א. האם ראוי היה לדחותו, רק בגלל שהמערער בהיותו בבית החולים לא ציין את המאמצים הפיזיים או את הדחק הנפשי בהם חש – היינו האם "משקלה של האנמנזה" מכריע את הכף בעניננו לדחות ערעורו של המערער;

ב. האם השכיל התובע להוכיח, שבמועד סמוך למועד בו לקה בליבו, היו אירוע או אירועים בעבודתו שניתן להגדירם כ"אירוע חריג" ולכן מן הראוי למנות מומחה-רפואי.

נדון בשאלות אלה, כסדרן.

ו. "משקלה של האנמנזה"

11. א. הכלל, בענין זה הוא:

י'כאשר אין לתובע עדות ממשית בכל הקשור לאירוע התאונתי שהוא טוען לו, יפנה בית הדין לשאר העדויות והראיות שהובאו בפניו על מנת ללמוד מהם אם אכן קרתה לתובע תאונה בעבודה כמשמעותה בחוק הביטוח הלאומי. אחד הסימנים לקרות התאונה הוא אנמנזה. בהוכחת האירוע יש לייחס משקל רב לאנמנזה, רישומי בית החולים, מתוך ידיעה, שהיא פרי ניסיון, שרישומים אלה מהימנים ומדוייקים שכן יש להניח כי אדם הפונה לטיפול רפואי ימסור את העובדות הנכונות על מנת לזכות בטיפול נכון. (דב"ע נה/559-0 אקטע שלומי נ. המל"ל (לא פורסם); דב"ע מב/0-160 אבו ערב עלי – המל"ל פד"ע טו 281, דב"ע מט/0-93 המל"ל – הירשהורן פד"ע כ" 349) (ההדגשות שלי – ר.כ.).

ב. רואים אנו שההלכה בענין משקלה של האנמנזה אינה מאיינת ראיות אחרות המוכחות בפני בית הדין, אלא משמשת כאחת העדויות והראיות, מתוך המכלול הכולל של הראיות שבפני בית הדין.

ג. הנובע מכך שאין, ובכל תנאי, ליתן לאנמנזה משקל מכריע ומוחלט לדחיית תביעה כל אימת שלא מזכיר מבוטח-תובע במפורט ובמדויק, בהיותו בבית החולים, את אירועי העבודה.

12. בענייננו:

בית הדין האזורי קבע בפסק דינו שעיון באנמנזה שנרשמה בבית החולים בו אושפז המערער: מעלה שהוא תיאר את עבודתו כמורה דרך, אולם למעט העובדה שציין שתוך כדי סיור בירושלים חש בכאבים הלוחצים בקדמת החזה, הוא לא פירט מאמץ פיזי או מתח נפשי בלתי רגיל שהיו לו סמוך להופעת האוטם (סעיף 4 (טו) לפסק הדין).

13. עיון באנמנזה מצביע, איפוא, שלא עולה הימנה גרסא פוזיטיבית לאשר אירע למערער בסמוך לפני קרות האירוע הלבבי, באופן השולל גירסתו בפנינו בדבר אירוע חריג שאירע לו.

14. לכן, נדחית טענת המשיב, שיש מקום לדחיית תביעת המערער, ככל שמתייחס הוא למשקלה של האנמנזה, כגורם המאיין את התביעה.

1. "אירוע חריג"

15. הלכה למעשה, בעת שדנים בתי הדין לעבודה, במקרים בהם מתעוררת שאלת הכרה באירוע לבבי כתאונת עבודה, במשמעותה בחוק הביטוח הלאומי, נוהגים לחלק את הדיון לשני חלקים:

החלק הראשון – בו נקבעות העובדות ומוכרע האם השכיל מבוטח להוכיח כי אירע לו בעבודתו אירוע יוצא דופן, חריג מבחינת המאמץ הגופני או הנפשי.

אם 'לא משכיל העובד התובע להוכיח שאכן האירוע בעבודה היה חריג, אזי תידחה תביעתו וזאת אף מבלי להיזקק לחוות דעת של מומחה רפואי' (בג"צ 1197/92 אסתר לוסקי – בית הדין הארצי לעבודה ואח', פ"ד מז (5) 734, "ענין לוסקיי", עמ' 760).

החלק השני – הוכח קיומו של אירוע חריג בעבודת מבוטח-תובע ממנה בית הדין מומחה יועץ רפואי עמו מתייעץ הוא בשאלות הבאות: האם האירועים בעבודת המבוטח-התובע קשורים קשר סיבתי להופעת האירוע הלבבי, ומה מידת השפעת האירועים בעבודה על הופעתו של האירוע הלבבי במועד שבא.

16. מה הוא אותו מבחן "האירוע החריג" אשר את קיומו בוחן בית הדין? ועל מה נשען הוא?

א. מבחן ה"אירוע חריג", כמבחן שקדם לו ויושם בשנתיים הראשונות לקיומו של בית הדין לעבודה הוא מבחן "המאמץ המיוחד", יסודם בהכרה המקובלת בעולם הרפואה 'שלהוציא מקרים נדירים ביותר, אוטם שריר הלב אינו פוקד אלא מי שמקנן בקרבו, באורח סמוי או גלוי, תהליך תחלואתי המהווה בסיס ורקע לבוא האוטם...'.
 "עם זאת ידוע, על סמך מחקרים רבים, שאירוע חריג יכול לגרום או לתרום לבואו של אוטם.

הכוונה היא למאמץ פיזי בלתי רגיל ולמתח נפשי (התרגוזות או התרגוזות יוצאת דופן) (Unusual Strain Or Stress) אם אותו אירוע חריג קורה במהלך העבודה ובו-זמנית, או בסמוך לו, מופיע האוטם – מקובלת הדעה שקיים קשר סיבתי בין האירוע ובוא האוטם" (דב"ע מו/3-139 דן יצחק- המל"ל, פד"ע יח' 315, 324) (להלן: "ענין דן יצחק"); ענין לוסקי, סעיף 41 לפסק הדין – ענין "לוסקיי").

ב. כלל הוא שהמאמץ הפיסי או הדחק הנפשי – האמורים – נבחנים על פי 'קנה המידה לבחינת המאמץ אשר יענה על מבחן "עקב העבודה" הוא "קנה מידה סובייקטיבי: היינו שאת השפעתו של המאמץ ואת היותו "רגיל" או "בלתי רגיל", במידה שלהבחנה זאת יש משקל בפני עצמו, יש לשקול לא מבחינת מאן דהוא אלא מבחינת הנפגע, כפי שמצב בריאותו ואישיותו הוא בעת האירוע" (ההדגשות במקור) (דב"ע לא/0-17 המל"ל – הרשקוביץ – פד"ע ב' 171, 180 ("ענין הרשקוביץ"), ענין דן יצחק בעמ' 325 וענין לוסקי עמ' 760, ובדב"ע נד/0-186 אליהו אלבז – המל"ל פד"ע כז' 520, 524). ואת "המצב הסובייקטיבי יש לבחון בעיניים אובייקטיביות, בקנה מידה של סבירות" (דב"ע 405/99 דוד דגני – המל"ל (לא פורסם) (פסק דין מיום 21.01.02).

ג. סיכם בענין זה בית המשפט העליון:

'כדי שנכיר באוטם שריר הלב כב"תאונת עבודה" יש להוכיח שהעורק נסתם על ידי קריש דם, אשר הופעתו היא תולדה של מאמץ מיוחד, נפשי או גופני, מוגדר בזמן ובמקום, שמקורו בעבודה. כשדרישה זו אינה מתקיימת, לא ניתן לומר כי העבודה גרמה

לאוטם "התאונתי"...

וכיצד יוכיח זאת המבוטח התובע? הרי מדובר בהתרחשות "שאינה תוצאה של גורמים חיצוניים הנראים לעין" להקלת נטל זה נקבע בפסיקת בית הדין הארצי לעבודה מבחן "האירוע חריג". כל הנדרש מן העובד, על פי מבחן זה, הוא להביא "ראשית ראיה" לכך שאירוע בעבודה אירוע שניתן לראותו ככזה הכרוך במאמץ מיוחד, נפשי או גופני ועלול לגרום לבוא האוטם או להחישו, הווי אומר: "אירוע חריג" ביחס לנהוג ולרגיל באותו מקום עבודה, המסביר את בוא האוטם במועד זה ולא באחר" (ענין לוסקי סעיף 42 לפסק הדין).

17. כללו של דבר: ההלכה הנוהגת היום היא משכיל המבוטח-התובע להוכיח שאירוע לו בעבודה אירוע שניתן לראותו, באופן סובייקטיבי, לפי מצבו של המבוטח-התובע בעת קרות האירוע, ככזה הכרוך במאמץ מיוחד, נפשי או גופני, ימנה בית הדין מומחה בשאלת הקשר הסיבתי בין האירוע לבין הופעת האוטם אצל המבוטח, ובשאלת השפעת האירוע של הופעת האוטם לעומת מצבו הבריאותי של המבוטח-התובע.

לא הוכיח המבוטח קיומו של אירוע חריג כזה נדחית תביעתו, אף מבלי למנות מומחה.

18. א. מכאן שעל בית הדין, ועל בית הדין לבדו, לאחר שקובע הוא את העובדות שהוכחו בפניו להסיק האם בעובדות אלה הוכח קיומו של "אירוע חריג ביחס לנהוג ולרגיל באותו מקום עבודה".

אם יחליט בית הדין למנות מומחה-רפואי, הרי שבעצם מינוי מומחה-רפואי גלומה הכרעה שאירוע למבוטח-תובע "אירוע חריג" בעבודה. ההפך הוא הנכון במקרה שלא מונה מומחה-יועץ רפואי.

ב. כלומר, שלא כמו בענין "הקשר הסיבתי" או בשאלת מידת השפעת האירוע בעבודה על בוא האירוע הלבבי במועד שהגיע – בהם מקובל שבית הדין נעזר במומחה-רפואי, בטרם מכריע הוא בשאלות אלה - אין לבית הדין אפילו שיקול דעת להיוועץ במומחה רפואי טרם הכרעה בשאלה האם העובדות שקבע הינן בגדר "אירוע חריג" למבוטח-התובע שבפניו.

זאת על אף, שכאמור לעיל, למד בית הדין (המשפטן), על תוצאותיו האפשריות של אירוע חריג לגרום לאירוע לבבי, מהרופאים. במילים אחרות: הגם שהרופאים הם שלימדו את המשפטן שאירוע חריג בעבודת המבוטח-התובע יכול לגרום לבואו של אירוע לבבי, אין המשפטן יכול להיוועץ בהם בטרם יכריע בשאלה זו, שיסודה, וקביעת עצם קיומה הוא בתחום הרפואה.

ג. ראוי, איפוא, לדעתי, לאפשר לבית הדין להיעזר במומחה-רפואי לאחר שקבע את העובדות ולהיוועץ בו בטרם יחליט האם מהוות הן "אירוע חריג" למבוטח-התובע, שענינו נדון בפניו.

ד. מחד גיסא, כנגד מגמה זו ניתן לטעון ש "..." ידוע על הבדלי הגישה היסודיים בין מדע הרפואה ותורת המשפט במה שנוגע לסיבתיות משפטית לא מן ההכרח שתהיה להן נקודת מפגש" (ענין הרשקוביץ, צוטט בדן יצחק בעמוד 329).

אולם מאידך גיסא נקבע ש"העדד נקודת מפגש (בין הרפואה למשפט) אינו מונע קומוניקציה בין השניים" (ענין דן יצחק, בעמ' 330).

19. עובדותיו המוכרעות של המקרה דנן, כפי שקבען בית הדין האזורי, מדגימות יפה את בעייתיות ההכרעה, האם, ישנה ראשית ראייה ל"אירוע חריג", שפקד את המערער טרם בואו של האירוע הלבבי, לאמור: האם מה שהתרחש ביום האירוע הוא אירוע חריג? או שמא מה שאירע בכל אחד מהימים שמתחילת ביקור הקבוצה מצביע על "אירוע חריג"? או שמא אירועים בימים קודמים (כל אחד באופן נפרד) הפכו את "האירועים" ביום שלמחרת (או בהצטברותם) ל"אירוע חריג" לגביו של המערער דווקא.

לענין זה יפה הדוגמא שניתנה בענין הרשקוביץ, בעמ' 180, צוטט בענין דן יצחק, עמ' 330:

"ניקח אדם בן חמישים שכל חייו הלך על פי תהום. הוא הלך סמוך לשוליים אך שמר על צעדיו, בא אדם הדוחף אותו דחיפה קלה, אך דחיפה שיש בה כדי להוציאו משיווי המשקל ולהפילו לתהום. ייתכן שהדחיפה לא היתה מספיק חזקה כדי לגרום לכך שאדם אחר יאבד את שיווי משקלו. סיבתיות רפואית היתה מודדת את כוח הדחיפה וקובעת שהסיבה העיקרית לנפילה היתה בכך שאותו אדם היה קרוב מדי לפי התהום. לסיבתיות משפטית מספיק להראות שלולא הדחיפה יכול היה אותו אדם להמשיך ללכת לפחות צעד אחד נוסף". (צוטט גם בענין לוסקי).

ער אני לעובדה שהאבחנה בין סיבתיות משפטית לסיבתיות רפואית עליה מדברת הפסיקה מתייחסת לשלב הקביעה, האם הוכח קשר סיבתי בין אירועים מוכחים בעבודה לבין האוטם שפקד את המבוטח-התובע, ולשלב ההכרעה בעניין מידת השפעת האירועים בעבודה על הופעת האוטם בעת שהופיע – אולם לדעתי ישנם מקרים שגם הקביעה אם מדובר ב"אירוע חריג" אם לאו תעורר שאלה מעורבת של משפט ורפואה ולכן יש מקום להחיל את עקרון הפתיחה ב"דו-שיח" עם המומחה הרפואי, **"ידו שיח המתאפיין בכך שהאחד הוא (בית הדין) בעל השאלות והשני (המומחה-היועץ הרפואי) בעל התשובות, בהיות הדבר מובן שהשאלות אינן מחייבות בהכרח גם את השואל שכן: "בית הדין אינו חייב לאמץ את חוות הדעת"** (ראו ענין דן יצחק, בעמ' 330).

20. לא יהיה זה למותר לציין בהקשר זה, שהחובה לקבוע לא רק את התשתית העובדתית, אלא גם להכריע אם הוכח קיומו של "אירוע חריג" בעבודתו של מבוטח – כבר בשלב הראשון של הדיון בתביעה להכרה באירועים בעבודה כתאונת עבודה כמשמעותה בחוק הביטוח הלאומי – מביאה לכך שיתכנו מקרים שבית הדין יכריע שלדעתו אין מדובר ב"אירוע חריג" שעה שהלכה למעשה לגבי מבוטח פלוני – היה גם היה אירוע חריג, וההפך.

21. ראויים בהקשר זה דברי בית הדין האזורי לעבודה (בתב"ע נג/0-903 שגב יוסף – המוסד לביטוח לאומי מותב בראשות כב' השופט פליטמן (לא פורסם)):

"... המבחן המשפטי לגבי האירוע החריג בדבר קיומו של קשר סיבתי בינו לבין הארוע הקרדיאלי, חייב להיות מתואם עם המבחן הרפואי לפיו הוא נקבע: ולכן מן הבחינה המשפטית אין לקבוע את מבחן האירוע החריג באופן המצמצמו מעבר למה שהמומחה היועץ הרפואי היה רואה כאירוע חריג.

אם יאמר אחרת, דהיינו, אם יקשה ביה"ד את מבחן האירוע החריג מעבר לדרישת המומחה הרפואי לענין זה, יוצר מצב אבסורדי לפיו תידחנה תביעות ע"י ביה"ד על הסף מן הסיבה הרפואית בשל העדר אירוע חריג, כלומר בשל העדר קשר סיבתי בין האירוע בעבודה לאוטם; שעה שעפ"י חוות דעתו המקצועית של המומחה היועץ הרפואי, אפשר שהיה נקבע לגבי אותו אירוע-הקשר הסיבתי בינו לאירוע הקרדיאלי.

המסקנה ההכרחית המשתמעת מן האמור הינה, כי המבחן המשפטי לגבי האירוע החריג היות שיסודו במבחן הרפואי, אינו יכול להיות נוקשה מן המבחן לפיו הוא נקבע..

...

הערכת חריגותו של אותו אירוע מסורה לביה"ד, ובמקרה של ספק באם מ דובר באירוע חריג אם לאו – יש להעביר התיק למומחה..."

22. א. לסיכום: לדעתי, משמבחן "האירוע החריג" הוא מבחן עליו למד המשפטן מהרופא; כשהבסיס לקיומו הוא "מחקרים רבים" שלימדו שקריש דם כזה הגורם לאוטם, יכול להיווצר כתוצאה מהתכווצותו של העורק הטרשתי וזאת עקב מאמץ פיזי בלתי רגיל או מתח נפשי מיוחד, הווי אומר מנגנון שלמד המשפטן ממחקרים שבוצעו בשדה הרפואה, יש להתיר למשפטן, קרי לבית הדין – במקרה של ספק בהערכת חריגותו של האירוע, למנות מומחה יועץ רפואי. כאשר אין בעצם מינוי זה משום קביעה פוזיטיבית, בשלב זה של הדיון, **שהוכח** קיומו של "אירוע חריג" בעבודתו של המבוטח-התובע.

ב. גם משמונה מומחה, כאמור, תוותר בעינה ההלכה הקובעת:

"... שאין המומחה הרפואי בא במקום בית הדין. הפוסק הוא בית הדין, וחוות הדעת אינה באה אלא להדריך ולייעץ בתחום שאינו בידעתו המקצועית של המשפטן, והינו בתחום מומחיותו של הרופא לפי שיטת המשפט בישראל חוות דעת כזאת אף היא בבחינת ראיות ויש להתייחס אליה בהתאם לכך" (ענין לוסקי וראו: דב"ע לו/0-18 סימיון דוידוביץ – המל"ל פד"ע ז' 374, 383 מול האות "ב"; דב"ע מו/0-37 המל"ל – מדלן נתנאל, פד"ע יח' 78, 82).

ח. הכרעה:

23. כללו של דבר, רק מחמת העובדה שבמקרה דנן עולה הספק לגבי חריגות האירועים בעבודתו של המערער, יש למנות מומחה רפואי.

זאת ועוד (בנוסף לאמור לעיל):

24. עובדותיו המוכחות של המקרה דנן, גם אם נפעל לפי ההלכה הקיימת – מצדיקות מינוי מומחה יועץ רפואי (כפי שקבענו בפסק דיננו מיום 17.01.02), ואלה טעמי:

א. אין חולק שהוכח:

שהמערער שהתחיל לעבוד כמדריך תיירים בגיל מבוגר יחסית, בשנת 1992, ומאז במשך שנתיים וחצי הדריך בסך הכל: קבוצה אחת בשנת 1992, אחת בשנת 1993, ועד להדרכת הקבוצה (אשר במהלך הדרכתה לקה בליבו) הדריך בסך הכל שבע קבוצות - לקה בליבו תוך כדי ובמהלך ביקורה של קבוצת תיירים מגרמניה ("הקבוצה"), קבוצה איתה החל במסלול טיולים וביקורים, מעת שהגיעה הקבוצה לארץ ביום 05.04.99, מסלול שנמשך, יום ולילה, עד ליום 11.04.95 ("יום האירוע") עת לקה הוא בליבו.

המסקנה לענייננו: עבודת הדרכת התיירים לא היתה עבודה שגרתית יומיומית של המערער, אלא בגדר היוצא דופן – לשגרת יומו שלא היתה כרוכה בעבודה זו, או כזו.

ב. אף אם נתעלם מהעובדות שהוכחו והקובעות שלמעשה מתחילת חודש מרץ 1995, עוד בטרם הגיעה הקבוצה לישראל, החלו בעיות כאשר תוכנית הביקור, הכוללת את

האתרים בהם היה על הקבוצה לבקר לא היתה מגובשת, והוא נדרש לבנותה ולהכין מסלול מפורט ולתאם עם אתרי הביקור – הרי שהוכח שמעת הגעת הקבוצה לישראל (באיחור של שעות בהן נאלץ המערער לשהות בנמל התעופה בהמתנה להם), יום אחר יום ולילה אחר לילה היו תקלות, ושיבושים (הנהג טעה בדרך, חלוקת חדרים לחברי הקבוצה התנהלה בעצלתיים משעות הבוקר וכו' וכו').

כתוצאה מהתקלות והשיבושים, שתוארו בהרחבה בפסק הדין של בית הדין האזורי, מצא המערער עצמו: תשוש, עייף ללא יכולת להירגע, לא תמיד נותר לו זמן אפילו לאכול – וכך העייפות, התשישות, הרוגז וחוסר המנוחה מצטברים זה לזה וזה על זה.

זהו, אם כן, המצב מבחינת המאמץ הפיזי והדחק הנפשי שצובר לו המערער מדי יום ביומו במהלך הדרכתה של הקבוצה.

ג. אמנם **"ההלכה העולה ומתגבשת משורה ארוכה של פסקי דין היא כי מתח נפשי ותנאי עבודה קשים המשתרעים על פני תקופה ארוכה, אף של שבועות, אינם מביאים לקשר הסיבתי בין העבודה לבין האוטם, כדי לקיים את התנאי "עקב העבודה" שבהגדרת "תאונת עבודה" שבחוק"** (דב"ע תשן/0-42 נתן מישורי – המל"ל פד"ע כא 436, 438 ופסקי דין שצוטטו שם).

עוד נקבע ש**"אפילו אם בשבוע אחד מדובר, די בו כדי להביא לניתוק בין האירוע המרגש לבין בוא האוטם שהרי כבר נפסק ש"ידוע לבית הדין שמעבר זמן של שבעה ימים פוסל אפשרות של קשר סיבתי"** (דב"ע מז/0-69 המל"ל – מקס גלסברג).

ד. לכאורה, איפוא, בענייננו צדק בית הדין האזורי בקובעו שאין לבחון את מכלול האירועים שארעו למערער בעת ביקור הקבוצה – ולכן דחה את תביעתו מבלי שמינה מומחה רפואי.

ה. אולם, לדעתי, רק לכאורה צדק בית הדין האזורי כיוון שלא כך יש ליישם את ההלכות האמורות על ענייננו, שכן: דנות הן במצב של מתח נפשי ועבודה קשה המשתרעת, ברצף, על פני תקופה ארוכה של שבועות (במקרה של מר נתן מישורי דובר על עבודה קשה שנמשכה למעלה מעשר שנים (סעיף 2 (א) לפסק הדין) או במצב שבו היה פער בין מועד ההתרגזות לבין המועד בו פקד את המבוטח אוטם בשריר הלב.

ו. בענייננו:

(1) כאשר אנו בוחנים את עובדותיו המוכחות של "יום האירוע" – על פי מצבו הסובייקטיבי של המערער שלא היה מורגל במאמץ פיזי ונפשי קשה, ובגילו המבוגר יחסית לגיל חברי הקבוצה – ניתן לראות את מאורעות יום האירוע כ"אירוע חריג" מבחינתו: הן בעצם היציאה לטיול כאשר מבחינה פיזית, על רקע המאמצים הקשים בימים שקדמו ליום זה, הוא חש רע (כאותרו המהלך על שפת התהום) וגם מבחינת האכזבה הקשה והחרדה שחש בהם על רקע תחושתו, שמלאה סאת רוגזם ואכזבתם של חברי הקבוצה אשר למעשה נואשו ממנו.

כלומר משהוכח שהמערער עסק בעבודה שלא היה מורגל לבצעה באופן

יומיומי, וברקעו הסובייקטיבי ביום האירוע: עייפות ומאמץ פיזי מצטבר ודחק נפשי מתעצם – נדבך על נדבך – כאשר עם "גולגלתו דקה" הלזו הוא מגיע ליום האירוע אשר בו מוכח: מחד שהיה צריך להיות היום החופשי שלו לו ציפה הוא בכליון עיניים, לאחר המאמץ הרצוף שעשה מספר ימים ומאידך: הוא יוצא לטיול זה, כשהוא עייף מאוד "וחש גם הרגשה פיזית קשה" והמתח והחרדה שקיננו בו שמא לא נשא חן בעיני חברי הקבוצה. על רקע זה, המאמץ הפיזי הנוסף שהיה צריך המערער להתאמץ והמתח הנפשי הנוסף בו היה שרוי והוא התעצם עד כדי כך ש"התאכזב התובע מאוד" (בלשון בית הדין האזורי), כשלטיול מתייצב רק מטייל אחד – מביאים למסקנה שאירועי יום האירוע על רקע מצבו הסובייקטיבי של המערער הם בגדר אירוע חריג עבורו.

(2) עוד אומר: לדעתי, במקרה כמקרה דנן, יש לבחון כל יום שחלף לעצמו, ועימו גם את היום שקדם לו. בחינת כל אחד מהימים האלה בנפרד – מביאה, על פי העובדות שנקבעו לאותו יום למסקנה שהמאורעות היו בבחינת "אירוע חריג" למערער דנן. לצורך ההדגמה נבחן את היום שקדם ליום האירוע (היינו 24 שעות לפני שפקד את המערער האירוע הלבבי): – גם ביום זה נמצא מהעובדות שבפסק דין. בית הדין האזורי, קביעות עובדתיות מהן ניתן ללמוד שמוצאותיו לגבי המערער היו בגדר אירוע חריג: וכך קובע בית הדין האזורי לגבי יום זה:

"ביום שני, 10.04.95, טייל התובע (המערער) עם הקבוצה בירושלים: הטיול הרגלי היה ארוך ונמשך שעות ארוכות. התובע (המערער) התקשה לעמוד יום שלם בקצב ההליכה של המטיילים, וכדברי המערער: '... הקבוצה היתה מורכבת מצעירים מאוד בגילם, בכושר גופני מעולה, ואני נאלצתי לעמוד בקצב שלהם ולא היה לי נעים לנוח מידי פעם, כדי לא "לגזול" מזמנם. לכן, בסיום אותו יום, כמו בכל יום, הייתי רצוף".

הנה לנו תיאור אובייקטיבי – של "אירוע חריג" לגביו של המערער, אדם בן 59 שנים שאינו מורגל בטיולים יומיומיים, נאלץ להתמודד עם צעירים ממנו, המצויים בכושר גופני מעולה, ולעמוד בקצב שלהם – עד כדי כך שבסוף היום חש רצוף.

ראוי לבחון האם האירוע הלבבי שפקד את המערער ביום האירוע, קשור, קשר סיבתי, לאירועי היום שקדם לו, שהיו בגדר "אירוע חריג" לגביו של התובע. הרי פער של 24 שעות בין האירועים החריגים לבין בוא אוטוס, עדיין אינם מביאים לניתוק בין הדחק הנפשי או המאמץ הגופני לבין בוא האוטוס (דב"ע מז/0-69 המל"ל – מקס גלסברג; דב"ע מג/0-54 אפרת ורדי – המל"ל - לא פורסם).

ז. כך: אם יבחן יום האירוע כשלעצמו או כך אם יבחן היום שקדם ליום האירוע כשלעצמו או אם יבחן כל אחד מהימים שקדמו ליום האירוע – כל אחד בפני עצמו – הרי שבכל אחד מימים אלה, הוכיח התובע שהיה לו מאמץ גופני אף מאמץ נפשי, חריגים לעומת עבודת יומו בכלל וכל אחד מהימים חריג לו לעומת היום הקודם לו, כאשר סובייקטיבית היום הבא פוגש את התובע "חלש" יותר, דהיינו

החריגות לגבי יום זה הינה לאדם שגולגלתו דקה יותר. לכן לגבי כל אחד מהימים הללו יש מקום למינוי מומחה רפואי אשר ישיב לגבי הקשר הסיבתי בין האירוע הלבבי שפקד את המערער ביום האירוע לבין העובדות של כל אחד מהימים הללו.

25. סוף דבר:

מהטעמים דלעיל הוחזר עניינו של המערער לבית הדין האזורי, על מנת שעל יסוד העובדות שקבע ימנה מומחה רפואי.

עותק פסק הדין ישלח בדואר לצדדים.

ניתן היום, ז' אב תשס"ב (16 יולי 2002), בהעדר הצדדים.

השופט
רם כהן

השופט
יגאל פליטמן

ס. נשיא, שופטת
אלישבע ברק

נציג ציבור – משה אורן

נציג ציבור – דב פרנקל